

О. В. Поздняков,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

НІМЕЦЬКА ЛЕКСИКА ШКОЛЯРІВ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Стаття присвячена дослідженню лексики школярів, зафіксованої у лексикографічних джерелах літературної та розмовної німецької мови. Автор описує передумови вживання молодими комунікантами специфічних слів і процес їх еволюції в мові. Проаналізовано шляхи утворення досліджуваних лексичних одиниць та визначено їх особливості. Здійснено тематичний поділ лексики школярів.

Ключові слова: *лексика школярів, літературна німецька мова, розмовна німецька мова, словотвірні процеси, метафоризація, тематичний поділ.*

Статья посвящена исследованию лексики школьников, зафиксированной в лексикографических источниках литературного и разговорного немецкого языка. Автор описывает предпосылки использования молодыми коммуникантами специфических слов и процесс их эволюции в языке. Проанализировано пути образования исследуемых лексических единиц и определено их особенности. Осуществлено тематическое деление лексики школьников.

Ключевые слова: *лексика школьников, литературный немецкий язык, разговорный немецкий язык, словообразовательные процессы, метафоризация, тематическое деление.*

The article is devoted to the study of the vocabulary of schoolchildren, which is registered in lexicographical sources of standard and colloquial German. The author describes presuppositions for using specific vocabulary by young communicants and process of their evolution in the language. The ways of forming the studied lexical units are analysed, their characteristics are determined. The thematic dividing of the vocabulary of schoolchildren is made.

Key words: *vocabulary of schoolchildren, standard German, colloquial German, word-building processes, metaphorization, thematic dividing.*

Лексика сучасної літературної та розмовної німецької мови містить чимало одиниць, запозичених із вокабуляру представників різноманітних професій, соціальних і вікових груп. Ці слова та вирази володіють здатністю втрачати з часом своє субсистемне маркування та переходити на рівень використання, не обмежений внутрішньогруповими комунікативними ситуаціями.

Однією з пріоритетних ознак такої еволюції первинних жаргонізмів і сленгізмів є їх фіксація в лексикографічних джерелах. Це створює передумови для виявлення структурно-семантичних особливостей зазначених мовних одиниць.

Актуальність здійсненого дослідження детермінована сучасною тенденцією до активізації використання в німецькомовній комунікації молодіжного вокабуляру. До представників соціально-вікової групи «молодь» належать школярі із власним специфічним лексичним запасом (так званою «Schülersprache»).

Таким чином, **метою** нашого дослідження є з'ясування специфіки структури та семантики лексики школярів, зафіксованої в словниках літературної та розмовної німецької мови.

Досягнення вказаної мети передбачає вирішення низки **завдань**, а саме: вивчення передумов активного використання школярами особливого мовного коду, аналіз процесу переходу слів із групового на загальнонаціональний рівень вживання, опис шляхів утворення та тематики значень досліджуваних лексичних одиниць і встановлення їх детермінант.

Об'єктом дослідження є, отже, лексика школярів, зафіксована в словниках літературної та розмовної німецької мови, а **предметом** – її структурно-семантичні особливості.

Матеріалом дослідження є вибірка із електронних версій словників «Duden – Das große Wörterbuch der deutschen Sprache», «Wörterbuch der deutschen Umgangssprache», «Duden – Deutsches Universalwörterbuch», «Langenscheidt e-Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache». Критерієм для здійснення вибірки була наявність у досліджуваних мовних одиниць позначки «Schülersprache» («мова школярів»).

Аналіз лінгвістичних джерел вказує на вивчення окремих питань з обраної сфери дослідження низкою зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких варто насамперед назвати Я.К. Андроутсопулоса [6], К.Верлі [12], Г. Генне [9], О.С. Христенко [5]. Новизна нашої розвідки полягає у дослідженні лексикографічно зафіксованої частини вокабуляру школярів.

Для більш вичерпного опису феномену специфічного мовного коду школярів варто звернути увагу на екстралінгвальні чинники його використання.

Лексика дітей віком до 12 років значною мірою залежить від суспільно-економічного статусу батьків і відповідає переважно комунікативним зразкам, усталеним в сімейному колі [8, с. 8; 11, с. 83]. Нелітературні мовні одиниці, що вживаються школярами в цьому періоді їх соціально-вікового розвитку як наслідок безпосередніх вербальних контактів з однолітками або впливу засобів масової інформації [7, с. 69], є, як правило звичайним наслідкуванням.

Процес дорослішання та перерозподіл соціальних ролей молодих мовців віком 12-19 років детермінує зміни й у їх активному словниковому запасі. Значну роль у житті підлітків починає відігравати, поряд з батьками, група [1, с. 5]. Остання стає ціннісним орієнтиром, відбувається чітке відмежування від представників інших вікових груп, з метою самоідентифікації формується особливий словниковий запас. Мовна поведінка школярів на цьому етапі їх розвитку визначається низкою чинників, як от прагнення за допомогою використання специфічної лексики завоювати статус серед однолітків, протиставити себе світу дорослих, де їх ще не сприймають як рівних, виразити суб'єктивне ставлення до предметів найменування, окресливши таким чином коло найбільш актуальних для себе понять, приховати справжній зміст повідомлення від не-членів групи. Варто відзначити, що незважаючи на свою назву, «Schülersprache» не є «мовою», а лише сукупністю слів та виразів, вживання яких детермінується відповідним контекстом чи комунікативною ситуацією. Залежно від сфери спілкування відбувається закономірне перемикання мовних кодів [2, с. 171].

Окрім лексичні одиниці, що виникли в середовищі школярів, переходять на рівень загального використання. Важливу роль відіграє при цьому їх популяризація через засоби масової інформації. Це зумовлено, насамперед, прагматичним потенціалом зазначеного лексичного прошарку. Можливість більш ефективно вплинути на реципієнта повідомлення, привернути увагу, викликати відповідні почуття чи враження домінують в даному випадку над прагненням задоволення потреб первинної номінації.

Згідно з моделлю поширення мовних інновацій У.-Б. Котсінас [10, с. 129], слово може пройти шлях від результату порушення норми або прагнення оригінальності, через статус елементу субкультурної та молодіжної лексики до одиниці

розмовної чи літературної мови. Я.К. Андрутопулос вказує на лише потенційну, однак практично нереальну можливість лексики школярів досягнути останнього із зазначених рівнів [6, с. 182], що вважаємо детермінованим наявністю в їх значенні суб'єктивно-оцінного компоненту, з одного боку, та стилістично нейтральних відповідників – з іншого. Тому в словниках літературної та розмовної мови такі лексеми фіксуються з відповідними позначеннями.

Нами було проаналізовано вокабуляр німецьких школярів, зафіксований у лексикографічних джерелах, котрі, на нашу думку, всебічно та найбільш вичерпно репрезентують словниковий інвентар літературної та розмовної німецької мови.

У результаті дослідження виявлено мовні одиниці, утворені за допомогою словотвору, зміни значення та запозичення, які, за М.Д. Степановою, є трьома основними шляхами розвитку лексичного складу німецької мови загалом [4, с. 44].

Особливу роль в номінативних процесах вокабуляру школярів відіграє зміна значення. Твірні основи одиниць літературної та розмовної німецької мови, що використовуються при утворенні досліджуваної лексики, зазнають семантичних змін. Прикладом цього є слово *Ehrenrunde*, яке в спорті означає *jmdm. oder einer Sache zu Ehren zurückgelegte Runde*, а в лексиці школярів набуває значення *Wiederholung einer Klasse*. У даному випадку метафоризація відбувається на основі подібності за внутрішньою ознакою та демонструє притаманну підліткам іронію.

Закономірними є процеси метафоризації й під час запозичення до складу лексики школярів слів з інших мов. Переважання серед запозичень англіцизмів є виявом однієї з тенденцій розвитку лексики сучасної німецької мови як наслідку впливу засобів масової інформації та поширення новітніх технологій. Часто вживані на телебаченні, в інтернеті та пресі слова переходять до лексики школярів із зміною значення. Наприклад, мовна одиниця *killern*, що є похідною від англійського дієслова *to kill – jmdn. töten* у досліджуваному вокабулярі в результаті метафоризації на основі подібності за функцією набуває значення *einen Tintenleck löschen*. В утвореному шляхом поєднання німецької та англійської основ композиті *Tintenkiller – Tintenlöscher* метафоризованим є другий, запозичений компонент.

Загалом для виявлених у проаналізованому матеріалі складних слів також притаманна зміна значень мотивуючих основ. Так, в результаті перенесення найменування на основі подібності за формою утворений іменник *Käseblatt*, на основі подібності за внутрішньою ознакою – *Giftzettel*. Обидві лексичні одиниці мають у словниковому запасі школярів значення *Zeugnis*.

Продуктивністю відзначаються напівафіксація та афіксація. Варто відзначити, що при утворенні лексики школярів форманти реалізують лише окремі із властивих для них значень, вказаних у «Словнику словотвірних елементів німецької мови» [3]. Це є свідченням вторинності досліджуваної лексики у порівнянні із стандартом.

Серед напівафіксів домінують напівпрефікси. Особливо продуктивними є *ab-* зі значеннями інтенсивності та результату дії (*abhauen – unerlaubt abschreiben*), а також *durch-* (*durchsegeln – in der Prüfung durchfallen*) та *ein-* (*einblasen – leise vorsagen*). Як і в зазначених вище випадках, словотвірні процеси супроводжуються зміною значення твірної основи.

Для афіксації у лексиці школярів притаманне переважання суфіксації над префіксацією. Продуктивним є суфікс іменників на позначення професії, роду занять *-er* (*Pauker – Lehrer*).

Що стосується абрєвіації, то тут популярністю серед школярів користуються усічення на позначення навчальних дисциплін (*Geo – Geographieunterricht*). Досить часто за використанням скорочених слів стоїть прагнення приховати зміст повідомлення від не-членів групи (*Spick – Spickzettel*).

Характерним для досліджуваної лексики явищем є утворення словотвірних гнізд як результат актуалізації в мові важливих для школярів речей, як позитивних, так і негативних. Зокрема, від *petzen – einer Lehrperson, den Eltern mitteilen, dass ein anderer etw. Unerlaubtes, Unrechtmäßiges getan hat* шляхом додавання префікса *ver-* із значенням підсилення, інтенсивності дії утворено дієслово *verpetzen*, за допомогою суфіксації – іменники *Petze* та *Petzer – jmd., der petzt*.

За значеннями проаналізовані лексичні одиниці можна поділити на вісім тематичних груп:

1. педагоги/керівництво школи (*Direx – Schuldirektor(in)*);
2. однолітки/однокурсники (*Goldkind – Klassenbester*);
3. навчальні дисципліни (*Bio – Biologieunterricht*);
4. навчальна діяльність (*asten – anstrengend lernen*);
5. шкільні речі (*Tintentod – Tintenlöscher*);
6. заборонена діяльність (*linsen – beim Mitschüler abschreiben*);
7. взаємовідносини між членами групи (*Klassenkeile – Prügel, die ein Schüler von seinen Mitschülern bekommt*);
8. відпочинок (*Kommers – aus besonderem Anlass abgehaltener abendlicher Umtrunk in feierlichem Rahmen*).

За результатами здійсненого дослідження можна зробити наступні **висновки**. Серед проаналізованих слів переважають похідні від семантично видозмінених мотивуючих основ лексичних одиниць літературної та розмовної мови. Це детерміновано тим, що вокабуляр школярів репрезентує інвентар вторинних найменувань осіб, предметів та явищ, а метафоризація є в даному випадку найбільш зручним, на нашу думку, засобом задоволення молодими мовцями потреб креативності, вираження суб'єктивної оцінки, відмежування та конспірації. Семантика зазначених слів чітко вказує на їх приналежність до лексичного запасу школярів, тематично обмеженого пов'язаними із шкільним життям сферами.

Перспективи майбутніх наукових студій у цій царині лінгвістичних досліджень вбачаємо у встановленні особливостей контекстуального вживання проаналізованих лексичних одиниць та реалізації їх наявних у словниках значень.

Література:

1. Боднар Р. В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Р. В. Боднар. – К., 2007. – 19 с.
2. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія [2-е вид., випр. і доп.] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 219 с.
3. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка [2-е изд., стереотип.] / А. Н. Зувев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мухомов и др.; под рук. М. Д. Степановой. – М. : Русский язык, 2000. – 536 с.
4. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка [2-е изд., испр.] / М. Д. Степанова; под ред. Т. В. Строевой. – М. : КомКнига, 2007. – 376 с.
5. Христенко О. С. Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти – дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Оксана Сергіївна Христенко. – К., 2009. – 323 с.
6. Androutsopoulos J.K. Und jetzt gehe ich chillen : Jugend- und Szenesprachen als lexikalische Erneuerungsquellen des Standards / J.K. Androutsopoulos // L. Eichinger, W. Kallmeyer. Standardvarianten. Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache. – Berlin; New York : de Gruyter, 2005. – S. 171–206.
7. Androutsopoulos J. K. Von fett zu fabelhaft. Jugendsprache in der Sprachbiographie / J. K. Androutsopoulos // Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie. – Osnabrück, 2001. – № 62. – S. 55–78.

8. Eckert P. Linguistic variation as social practice: the linguistic construction of identity in Belten High / P. Eckert. – Malden : Blackwell, 2000. – 240 p.
9. Henne H. Jugend und ihre Sprache : Darstellung, Materialien, Kritik / H. Henne. – Berlin; New York : de Gruyter, 1986. – 385 S.
10. Kotsinas U.-B. Young people's language. Norm, variation and language change / U.-B. Kotsinas // Stockholm Studies in Modern Philology, New Series. – 1997. – № 11. – P. 109–132.
11. Romaine S. The language of children and adolescents / S. Romaine. – Oxford; New York : Blackwell, 1984. – 297 p.
12. Wehrli Ch. Anglizismen in BRAVO. Eine empirische Untersuchung mit Schülern / Ch. Wehrli. – Zürich : Studentendruckerei, 2002. – 234 S.

Список лексикографічних джерел

13. Duden – Das große Wörterbuch der deutschen Sprache [4. Aufl.]. – [Електронний ресурс]. – Mannheim : Bibliographisches Institut, 2012. – CD-ROM für Windows / Mac OS X / Linux.
14. Duden – Deutsches Universalwörterbuch [7. Aufl.]. – [Електронний ресурс]. – Mannheim : Bibliographisches Institut, 2011. – CD-ROM für Windows / Linux / Mac OS X.
15. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache [Електронний ресурс]. – Berlin : Directmedia, 2000. – Digitale Bibliothek. – Bd. 036.
16. Langenscheidt e-Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache 5.0. – [Електронний ресурс]. – München : Langenscheidt, 2009. – CD-ROM für Windows 2000 / NT / Vista / XP.